

Галина Запорожцева, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри теорії та практики організації оперативно-розшукової діяльності ОВСАкадемії управління МВС;

Микола Алексійчук, кандидат юридичних наук, начальник Навчально- наукового інститут підготовки працівників кримінальної міліції Київського національного університету внутрішніх справ

Роль і місце органів внутрішніх справ у розв'язанні проблеми стигматизації віл-інфікованих дітей в Україні

Розглянуто проблему стигматизації ВІЛ-інфікованих дітей в Україні та роль працівників ОВС у проведенні інформаційно-профілактичної роботи з найвразливішими до ВІЛ-інфікування групами населення. Визначено форми взаємодії ОВС із засобами масової інформації щодо профілактики стигматизації хворих на ВІЛ.

Ключові слова: ВІЛ-інфіковані діти, стигматизація, профілактика, взаємодія.

Рассмотрена проблема стигматизации ВИЧ-инфицированных детей в Украине и роль работников ОВД в проведении информационно-профилактической работы с самыми склонными к ВИЧ-инфицированию группами населения. Определены формы взаимодействия ОВС со средствами массовой информации относительно профилактики стигматизации больных на ВИЧ.

Ключевые слова: ВИЧ-инфицированные дети, стигматизация, профилактика, взаимодействие.

Проблема соціальної адаптації ВІЛ-інфікованих у сучасному цивілізованому суспільстві є однією з найгостріших. Порушення прав ВІЛ- позитивних людей є серйозною проблемою у сфері охорони прав людини в Україні. У своїх щорічних доповідях організація «Human rights watch» за порушення прав ВІЛ-позитивних українців дуже гостро критикує правоохоронні органи і Міністерство охорони здоров'я України [1].

Як повідомляє «Deutsche Welle», порушення прав людини в цій сфері є системними, тому ця проблема потребує негайного розв'язання.

Україна посідає одне з перших місць у Європі за чисельністю ВІЛ- інфікованої молоді віком від 15 до 24 років [3]. Слід визнати, що через упереджене ставлення до ВІЛ-позитивних таких дітей в Україні надзвичайно складно влаштувати в дитячі садки, загальноосвітні школи та інші навчально-виховні заклади.

Актуальність проблеми стигматизації ВІЛ-інфікованих дітей в Україні обумовлена ще й тим, що перше українське покоління ВІЛ-інфікованих дітей, яке досі перебувало в певній ізоляції (здебільшого в межах сім'ї), саме зараз виходить у широкий соціум (досягло шкільного віку). Переважна частина інтернатних закладів не готові прийняти ВІЛ-позитивних дітей і забезпечити їм відповідний медичний догляд.

Свого часу экс-міністр освіти Станіслав Ніколаєнко у телевізійному виступі заявив, що ВІЛ-позитивні діти не можуть бути допущені до шкільних занять із здоровими дітьми; пізніше він змінив цю заяву у відповідь на критику [5]. Та поки що стигматизація ВІЛ-інфікованих дітей залишається відкритим питанням.

З огляду на небезпеку, яка загрожує нації у зв'язку з розвитком епідемії ВІЛ-СНІДу, парламентом та урядом України було визначено стратегію боротьби з цією хворобою як один з пріоритетів державної політики в галузі охорони здоров'я та соціального розвитку.

Основні положення подолання епідемії ВІЛ/СНІДу та її наслідків закладені в Концепції стратегії дій Уряду, спрямовані на запобігання поширенню ВІЛ/СНІДу на період до 2011 року, і Національній програмі забезпечення профілактики ВІЛ/СНІДу, допомоги і лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004-2008 роки, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. № 264. Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 759 було прийнято рішення про створення Комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам.

Крім того, Міністерством охорони здоров'я розроблений проект Комплексних заходів щодо подолання передачі ВІЛ від матері до дитини та медико-соціальної допомоги дітям, народженим ВІЛ-інфікованими ма-терями, на 2004-2011 роки. Одним із заходів, передбачених у документі, є запровадження альтернативних форм утримання ВІЛ-позитивних дітей (центри денного перебування, прийомні сім'ї, сім'ї тимчасового перебування, дитячі будинки сімейного типу тощо).

З метою координації зусиль і партнерів розробляється державна Концепція стратегії дій Уряду, спрямована на запобігання поширенню ВІЛ- інфекції/СНІДу на період до 2013 року, котра повністю відповідає положенням Декларації Генеральної Асамблеї ООН 2001 р. «Про відданість справі боротьби зі СНІДом». Концепція визначає два основні стратегічні напрями діяльності: запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні та забезпечення лікування, догляду і підтримки ВІЛ-інфікованим і хворим на СНІД.

Відповідно до результатів досліджень науковців-медиків і соціологів (Б. Ворник, Л. Ходакевич, О. Балакірева, І. Демченко, М. Варбан, Н. Са- лабай, С. Бондаренко, О. Гарнець, О. Пурик), що працюють у цій галузі, встановлено, що основними соціальними проблемами ВІЛ-інфікованих людей в Україні є: збереження таємниці діагнозу ВІЛ-позитивності; стосунки з рідними, друзями та знайомими; робочі відносини і загроза втрати роботи; житлові умови та матеріальне становище; питання законодавства і відносини з владою та правоохоронними органами; дискримінація і стигматизація; отримання медикаментів і медичної допомоги; одержання матеріальної і фізичної допомоги від різних людей, організацій і служб; порушення прав ВІЛ-інфікованих [6].

Метою нашої статті є вивчення проблеми стигматизації ВІЛ-інфікованих дітей в Україні, а також ролі й місця ОВС у розв'язанні проблеми інформаційно-профілактичної роботи з найуразливішими до ВІЛ-інфікування групами населення; форм взаємодії ОВС із засобами масової інформації щодо профілактики стигматизації хворих на ВІЛ.

Емпіричною базою нашої статті стали результати соціологічного дослідження серед дітей - вихованців притулків, проведеного в межах проекту «Життєві навички» [7].

Нагадаємо, що стигма трактується як характерна особливість людини, яка «значно дискредитує» її в очах інших. Стигматизація - таврування, нанесення стигми, навішування соціальних ярликів.

Загалом, стигматизація - це упереджене, негативне ставлення до окремої людини чи групи людей, пов'язане з наявністю у неї/них якихось особливих властивостей чи ознак. Вона виявляється більшою мірою опосередковано через поширення в суспільстві негативного ставлення, що пізніше призводить до дискримінації і, зрештою, прямого порушення прав людини.

Ставлення суспільства до ВІЛ/СНІД і груп ризику є досить значним показником рівня гуманності й толерантності, водночас - критерієм ін-формованості суспільства про хворобу [8].

Проведене опитування серед молоді показало, що 86 % респондентів вважає СНІД соціальною проблемою українського суспільства, розв'язання якої залежить від кожного громадянина (лише 8 % заперечили таке твердження). Спостерігається помітне зростання рівня усвідомлення цього з віком та набуттям освіти [9].

Показник толерантності до ВІЛ-інфікованих, розрахований за методикою, запропонованою ЮНЕЙДС, серед молоді становить 0 %, тобто, жоден із молодих людей, відповідаючи на запитання тесту, не дав відповіді, що виявили б терпиме ставлення до хворих.

З метою визначення рівня поінформованості дітей з питань ВІЛ/СНІДу, оцінки рівня ризику щодо інфікування ВІЛ серед дітей вулиць і дітей, позбавлених батьківського піклування, нами було проведено анкетування, питання якого стосувалося проблеми ВІЛ/СНІДу, ставлення опитуваних до людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом, збереження репродуктивного здоров'я, наявності навичок здорового способу життя тощо [7].

Аналіз результатів анкетування показав, що третина опитаних не має основних знань про ВІЛ/СНІД. Щодо наявності толерантного ставлення, співчуття до людини, що живе з ВІЛ/СНІДом, можна відмітити, що відсутність основних знань про ВІЛ-інфекцію спонукає дітей на рівні підсвідомості ставитися до них зневажливо, обережно і навіть украй негативно.

В Україні поширення ВІЛ/СНІДу завжди визначалося як проблема «Заходу, що загниває», хвороба п'яниць, наркоманів і геїв. Активне інформування здійснювалося для найвразливіших до ВІЛ-інфікування груп (укладення спеціалізованих видань, буклетів тощо).

Тривалий час у засобах масової інформації СНІД асоціювався зі «зломом», його носії - з «групами ризику», які протиставлялися «нормальним людям». Подана ЗМІ інформація про ВІЛ/СНІД переважно ґрунтувалася на мотиві страху та мала свідомо негативний характер. Метою журналістів було налякати молодь і запобігти небезпечним експериментам, поставивши бар'єр ВІЛ/СНІДу.

На жаль, журналісти не завжди усвідомлюють свою роль у створенні соціальної стигми, не відчувають моральної відповідальності за життя тих, хто й без того опинився у складній життєвій ситуації.

Слід зазначити, що стигма має багато негативних наслідків, як-то заперечення людьми своєї хвороби або намагання приховати її від знайомих чи сім'ї. Незалежно від того, чи знають близькі ВІЛ-позитивної людини про її статус, вона, скоріше за все, приховуватиме свій діагноз на місці роботи чи навчання. Так, практика суспільної організації «Віра, Надія, Любов», яка в м. Одесі реалізовувала проект «Проблема стигматизації людей, що живуть із ВІЛ: учора, сьогодні, завтра», показує, що немає ефективнішого способу впливу на проблему і на людину, крім як прийняти її такою, якою вона є, приділити їй час, надати необхідну підтримку, засвідчуючи, що людина потрібна суспільству, забезпечуючи її участь у суспільному житті [11].

На підставі розробленого опитувальника нами також було проведено дослідження серед працівників ОВС, які найчастіше контактують з особами, схильними до ризикованої до ВІЛ-інфікування поведінки, серед яких споживачі ін'єкційних наркотиків, жінки, втягнуті в секс-бізнес, тощо [12].

Результати опитування показали вкрай низький загальний рівень знань стосовно ВІЛ/СНІД, майже 73 % працівників правоохоронних органів не мають належної підготовки з цієї проблеми.

При цьому, аналіз наукових досліджень вказує на те, що сучасні державні й громадські організації, які працюють у напрямі профілактики ВІЛ/СНІДу в Україні, мають певний досвід роботи з представниками маргінальних груп. Водночас недостатньо дослідженими є соціально-педагогічні умови ефективної взаємодії правоохоронних органів, громадських організацій із представниками ЗМІ щодо залучення додаткових ресурсів у сферу профілактики ВІЛ/СНІДу серед учнівської молоді.

Отже, аналіз теорії і практики з досліджуваної проблеми засвідчує наявність суперечностей між необхідністю застосування негайних заходів із запобігання поширенню ВІЛ-інфекції за межі груп ризику й відсутністю налагодженої взаємодії органів внутрішніх справ, громадських організацій, представників ЗМІ з рівнем професійної компетентності фахівців цих інституцій; інформаційним компонентом ранніх

стратегій профілактики поширення ВІЛ-інфекції й особливостями сприйняття подібної інформації представниками цільових груп; поведінковим компонентом профілактики і формуванням підтримуючого соціального середовища; формами і методами профілактики поширення ВІЛ-інфекції та культурними традиціями, вихованням, релігійними переконаннями.

Оперативно-службова діяльність працівників кримінальної міліції в справах дітей серед груп із високим рівнем ризикової поведінки щодо захворювання на ВІЛ/СНІД має будуватися на усвідомленні працівниками ОВС проблеми ВІЛ/СНІДу й базуватися на принципах дотримання прав людини, конфіденційності, анонімності, гуманного й толерантного ставлення до людей, які причетні до проблеми ВІЛ/СНІДу. При цьому, робота працівників міліції має бути побудовано у двох напрямках: по-перше, усвідомлення працівником ОВС проблеми захворювання на ВІЛ/СНІД та наявність достатнього рівня знань із цього питання; по-друге, дотримання прав людини, особливо під час проведення оперативно-розшукових заходів чи профілактичної роботи.

У профілактичну роботу з дітьми та молоддю слід включити як індивідуальні бесіди, так і організацію лекцій-диспутів, тренінгів, круглих столів із залученням фахівців (медичних працівників, психологів, педагогів, представників громадських організацій) з метою формування безпечної поведінки молоді. Розробляючи заняття, варто звернути увагу на використання принципу дозованості інформації, тобто підбирати таку кількість необхідної інформації, яка може бути не тільки сприйнятою, а й зрозумілою дітям. Слід враховувати рівень доступності для дитини певних методів, які будуть використані під час заняття. У роботі з профілактики ВІЛ/СНІДу не варто використовувати модель залякування, яка на сьогодні визнана недієвою.

Ще одним важливим заходом профілактичної роботи є впровадження принципу залучення представників груп ризику. Це дозволяє не тільки вирішити індивідуальні проблеми кожного учасника за допомогою групової роботи, а й впливати на співтовариство і суспільство в цілому.

Поряд з цим необхідно посилити контроль держави за якістю соціальної реклами щодо ВІЛ/СНІД з метою подолання дискримінаційних проявів у ставленні до осіб, особливо дітей, що живуть з ВІЛ.

Ситуація, що склалася навколо проблеми стигматизації ВІЛ-інфікованих дітей в Україні, вимагає негайних дій як з боку держави, представниками якої є правоохоронні органи, урядові установи, освітянські заклади, так і громадських організацій. Тому мобілізація зусиль і ресурсів у відповідь на цей виклик сучасному українському суспільству набуває особливого значення.

Список використаних джерел

1. <http://www.stopspid.ru/actions/id.741/>
2. http://kostromafish.ru/rss_posts/view/51894
3. www.aidsalliance.kiev.ua
4. ВІЛ/СНІД серед дітей та молоді в Україні: Тематичне дослідження, проведене на замовлення Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) Українським центром профілактики та боротьби зі СНІДом Міністерства охорони здоров'я України. - К. 2001.
5. Звіт про дотримання прав людини в Україні у 2007 році / Оприлюднено Бюро з питань демократії, прав людини і праці Державного департаменту США 11.03.2008 р. <http://web.usembassy.kiev.ua>.
6. Бойко А. М. Соціальна робота з людьми, які живуть з ВІЛ-інфекцією та СНІДом / А. М. Бойко // Соціальна політика та соціальна робота. - 2001. - № 2. - С. 54-60.
7. Дитяча безпритульність та бездоглядність. Стан, причини та майбутні перспективи (за результатами соціологічного дослідження серед дітей - вихованців притулків, інтернатів, благодійних громадських організацій, реабілітаційних центрів м. Одеси та Одеської області) / Запорожцева Г. Є., Костюк О. І., Семі- коп Т. Є. - Одеса : СПД Кіров В. І., 2008.
8. Джужа О. Соціальні аспекти та принципи державної політики у сфері боротьби з епідемією ВІЛ-інфекції / О. Джужа, Г. Піщенко // Право України. - 2004. - № 6. - С. 75-77.
9. Оцінка рівня охоплення учнівської та студентської молоді профілактичними програмами: аналітичний звіт. - К., 2004-2005. - 109 с.
10. Савельєва І. Если Вы пишете о СПИДе... Журналистам о СПИДе / Савельєва І. - М. : Рубикон, 1999. - С. 130.
11. Балакірева О. Стан епідемії ВІЛ/СНІДу в Одеській області та аналіз заходів протидії. Ситуаційний аналіз / Балакірева О., Семерик О. - К. : Вид-во Раєвського, 2006. - 128 с.
12. Семікоп Т. Є. Психологічні особливості оперативно-службової діяльності ОВС в умовах епідемії ВІЛ/СНІДу дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06 / Семі- коп Т. Є. - Одеса : ОЮІ ХНУВС, 2006.